

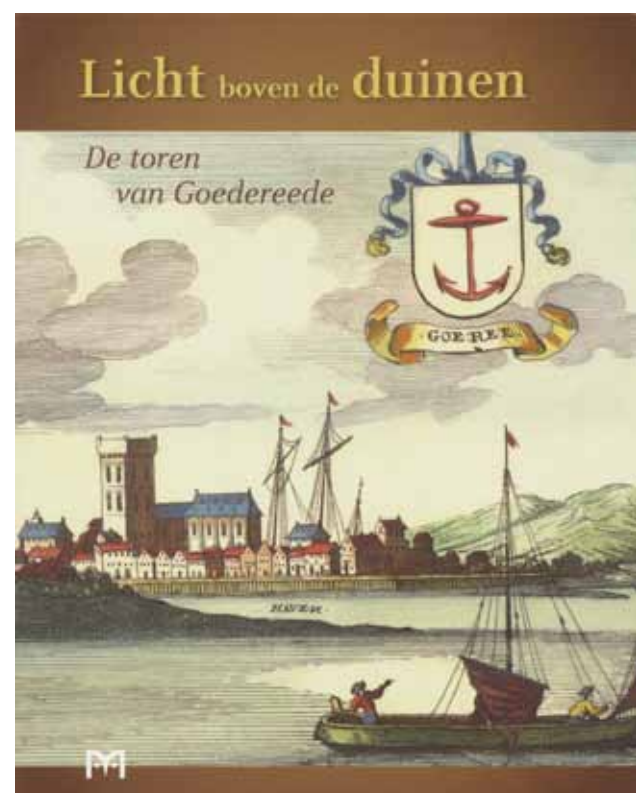
Boekbespreking

Licht boven de duinen

De toren van Goedereede

door Peter Kouwenhoven

De kerktoren van Goedereede heeft in 2009 en 2010 zwaar in de steigers gestaan voor een grondige restauratie. Ter voorbereiding hiervan heeft een bouwhistorisch onderzoek plaatsgevonden. Op basis van dit onderzoek heeft de Rijksgebouwendienst eind 2010 een boekje gepubliceerd, waarin niet alleen wordt ingegaan op de bouwgeschiedenis van de kerk maar ook op zijn functie als vuurtoren.

Het is een boeiend boekje met veel illustraties in de vorm van tekeningen, gravures, oude ansichtkaarten en oude en recente foto's, die een goed beeld geven van het uiterlijk van de kerk en de toren in de loop van de tijd. Er wordt ruim aandacht besteed aan de historie van Goedereede als rijke handelsplaats en de bouw van de kerk vanaf omstreeks 1450. In de zeven decennia die de bouw in beslag nam hebben diverse bouwmeesters, steenhandelaars en steenhouwers bijgedragen aan de totstandkoming van dit imposante bouwwerk. Een van de bekendste was meester Rombout Keldermans, die in de eindfase betrokken was en het uiterlijk van de bovenste geleding van de kerktoren heeft bepaald.

In de loop van de zeventiende eeuw verloor Goedereede zijn betekenis als handelscentrum doordat de haven

verzandde. Door de terugval in de handelsvaart werden ook de inkomsten van de kerk steeds minder. Onderhoud van de kerk bleef achterwege. In 1704 of in 1708 – het boekje is daar niet duidelijk over – was het vanwege de bouwvallige toestand noodzakelijk een deel van het schip af te breken. De toren kwam toen los te staan van het resterende deel van de kerk. Omdat de kerktoren een belangrijk baken voor de scheepvaart was, heeft men deze in de loop van de eeuwen zo goed en zo kwaad als dat ging, overeind weten te houden. Diverse verbouwingen en restauraties waren noodzakelijk. De voorlaatste restauratie heeft plaatsgevonden in de jaren zeventig van de twintigste eeuw. Omdat toen, achteraf gezien, verkeerde technieken zijn toegepast, was na zo'n dertig jaar opnieuw een grondige restauratie nodig.

Op diverse plaatsen in het boekje wordt aandacht besteed aan de functie van de kerktoren als baken voor de scheepvaart. Voor een deel levert dit voor mij nieuwe informatie op. Op enkele plaatsen heb ik twijfels over de interpretatie van de auteurs.

Het is zeer aannemelijk dat er lang voordat de kerktoren als vuurbaak functioneerde kleinere vuren werden gestookt in de nabijheid van Goedereede. Het boekje vermeldt dat er in de vijftiende eeuw een vuurboet bij de Zuiderpoort heeft gestaan, vermoedelijk op de vestingwerken om de zichtbaarheid te vergroten.

Goedereede werd in 1450 een zelfstandig dochter van de kerk van Westvoorne. Kort daarna – volgens A.J. van der Aa in 1453 – is men gestart met de bouw van een nieuwe parochiekerk gewijd aan Sint Catharina. Pas in 1467 is men begonnen met de bouw van de fundamenten van de kerktoren. In 1512 zijn de werkzaamheden aan de toren beëindigd. Toch werden er vanaf 1516 nieuwe bouwactiviteiten aan de toren gerapporteerd. Het boekje concludeert: "Toen werd de achtkantige bovenbouw, zoals die op achttiende-eeuwse afbeeldingen is weergegeven, opgemetseld." Rond 1520 lijkt de bouw te zijn afgerond.

Een vuur op de kerktoren

De auteurs van het boekje vermelden het jaar 1616 als het moment waarop de kerktoren vuurtoren werd. Dit

Pentekening van C. Bakker uit de achttiende eeuw. Collectie Torenmuseum Goedereede.

spoort echter niet met informatie uit andere bronnen. Daarin wordt vermeld dat in 1552 de spits van de toren werd afgebroken om op het platte dak vervolgens een open vuur te stoken. Op een tekening uit begin zestiende eeuw (niet in het boekje opgenomen) is op de kerktoren inderdaad een kleine, stompe spits te zien, op een lage achtkantige 'onderbouw'. Op een tekening van Jacob van Deventer uit 1558 is de spits verdwenen. Er is vooralsnog geen aanleiding om te twifelen aan het jaartal 1552. Het zou kunnen dat de kerktoren niet permanent een vuur had vanaf 1552 en dat het in 1616 nodig was om opnieuw te pleiten voor een vuur op de toren, ditmaal door het College van de Grote Visserij. Het gebeurde wel vaker dat het vuren zo nu en dan werd gestaakt, ofwel vanwege de kosten of in tijden van oorlog. In de zestiende en zeventiende eeuw is er op de kerktoren een open kolenvuur gestookt. Door de hitte van de vuren en het optakelen en bewaren van de zware kolen had de toren het zwaar te verduren. In 1655 werden uitgebreide herstelwerkzaamheden uitgevoerd en dat was niet de laatste keer: het bleef een kwetsbaar object dat in de loop der tijd toch weer enkele malen in vervallen staat verkeerde. Op een aantal tekeningen uit de achttiende eeuw is op de kerktoren een achtkantige lantaarn met een tentdak weergegeven. Dit is niet de bovenbouw uit 1516 waar het boekje op doelt, maar een kleinere versie. Het is het type lantaarn dat we kennen van andere bakens met een kolenvuur, zoals de Stenen Baak van Brielle. In die periode is ook sprake van blaasbalgen op de toren van Goedereede, om de vuren goed heet te stoken, door toevoer van extra zuurstof. Ik ging er tot nu toe vanuit dat er alleen open vuren zijn gestookt op de toren maar moet dat beeld nu bijstellen.

Een lenticulair licht en een lichtwachtersverblijf

In de periode 1833-1834 werd het kolenvuur vervangen door een stilstaand lenticulair lamplicht. Daartoe werd een lichtwachtersverblijf gemetseld op de toren, met daarbovenop een lantaarn van het type dat we nu nog overal zien op vuurtorens. Vanaf dit moment is het verhaal weer grotendeels herkenbaar en daarom zal ik er niet te diep op ingaan. Het licht heeft tot 1912 gefunctioneerd. Het lichttoestel en de lantaarn zijn daarna overgeplaatst op de nieuwe vuurtoren van het Westhoofd. Op de kerktoren werd vervolgens een geleidelicht geplaatst voor geleiding van de scheepvaart in het Slijkgat. Op een van de foto's in het boekje is te zien dat er voor deze verlichting een grote tank met Blaugas (in het boekje abusievelijk als blauwgas aangeduid) is geplaatst op het lichtwachtersverblijf. Het geleidelicht is in 1924 gedoofd. De kerktoren was vanaf dat moment geen vuurtoren meer. Ik veronderstelde dat het lichtwachtersverblijf vrij snel daarna is afgebroken, maar dat is pas in 1953 gebeurd. De Duitsers hebben de kerktoren tijdens de Tweede Wereldoorlog als uitkijkpost gebruikt. Ze hadden op het lichtwachtersverblijf een achthoekig bouwwerk met aan alle zijden vensters geplaatst. Alweer die acht hoeken. Het 'uitkijklokaaltje' moet op het fundament van het verwijderde lichthuis zijn gebouwd. Het was in 1953 de bedoeling om de kerktoren een nieuwe bekroning te geven maar het is er niet meer van gekomen.

Licht boven de duinen. De toren van Goedereede
Auteurs: Maarten Enderman, Jan van der Ligt, Ben Olde Meierink, Anne Pauptit, Ester Vink
Afmeting 17 x 21,5 cm, 80 bladzijden
Uitgever: Stichting Uitgeverij Matrij, Utrecht
ISBN: 978 90 5345 418 3
Prijs € 14,95 te bestellen via www.matrijs.com